

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

5 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 5, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 5, ISSUE 2

TOSHKENT-2022

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1. ҚОДИРОВ Умиджон Абдимуратович ДАВЛАТНИНГ ИЖТИМОИЙ СИЁСАТИ ВА ФУНКЦИЯСИНинг АЛОҚАДОРЛИГИ.....	8
---	---

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

2. ЙЎЛДОШЕВ Азизжон Эргаш ўғли ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИ ОЧИҚ ҲАЙЪАТ МАЖЛИСЛАРИНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ.....	17
3. МАХКАМОВ Дурбек Нематович ЎСИМЛИК ДУНЁСИ ОБЪЕКТЛАРИНИНГ ДАВЛАТ КАДАСТРИ ҚОНУНЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	25
4. ИЛҲОМЖОНОВ Бахромжон Махкамжонович НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАРНИ ОПТИМАЛЛАШТИРИШ ОРҚАЛИ ЁШЛАРГА ОИД ДАВЛАТ СИЁСАТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	31
5. РАХМОНОВ Бекзод Хасанович ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ СОҲАСИДА КОРРУПЦИЯВИЙ ХАВФ-ХАТАРЛАРНИ БАҲОЛАШ АМАЛИЁТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	39
6. РЎЗИЕВ Аҳроп Икромович НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТ ЛОЙИҲАЛАРИНИНГ ТАРТИБГА СОЛИШ ТАЪСИРИНИ БАҲОЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ.....	46

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

7. ОДИНАЕВ Адҳам Саъдуллоевич НЕУСТОЙКА ҚЎЛЛАШНИ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	52
8. ЮЛДАШОВ Абдумумин Абдугопирович ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНинг ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛК, АЛОҚА ВА АХБОРОТ СОҲАСИДАГИ НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАРДА МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШГА ДОИР НОРМАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	58
9. ЯКУБОВ Аҳтам Нусратуллоевич РАҚАМЛИ АКТИВНИ ТУШУНИШ БЎЙИЧА ДОКТРИНАЛ ЁНДАШУВЛАР ВА ХАЛҚАРО ТАЖРИБА.....	65
10. САИДОВ Максудбек Норбоевич ВОПРОСЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРАВ УЧАСТНИКОВ НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНОГО ОБЩЕСТВА С ОГРАНИЧЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ.....	75
11. БОЗАРОВ Сардор Сохибжонович СУНЬИЙ ИНТЕЛЛЕКТ СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ДОИРАСИДАГИ АХЛОҚИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ ТУСДАГИ МАСАЛАЛАР.....	84

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

12. САИДБЕКОВ Бобурбек Рустамбекович

ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИДА ХУСУСИЙ МУЛК МУҲОФАЗАСИ ВА ХАБЕАС КОРПУС
ИНСТИТУТИ ДОИРАСИДА МУЛКИЙ ҲУҚУҚЛАРНИ ҲИМОЯЛАШ МАСАЛАЛАРИ 90

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

13. ПОЛВОНОВ Нажмиддин Аслиддинович

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИДА МОЛ-МУЛКИ МУСОДАРА ҚИЛИНИШИ МУМКИН БЎЛГАН
ШАХСЛАР ДОИРАСИ 97

14. ТОШЕВ Отабек Содиқович

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИГА АЙБГА ИҚРОРЛИК ТЎҒРИСИДА КЕЛИШУВ ИНСТИТУТИНИНГ
ЖОРИЙ ЭТИШ МАҚСАДИ ВА ИЖТИМОИЙ ЗАРУРАТИ 103

15. РОМАДАНОВА Таисия Александровна, МУХАМЕДЖАНОВА Мадина

Махкамжановна

ИШЛАБ ЧИҚАРИШ-ТЕХНОЛОГИК МЕХАНИЗМЛАР ИЗЛАРИНИНГ ТРАСОЛОГИК
ЭКСПЕРТИЗАЛАРИНИ ЎТКАЗИШДА ПРОФИЛАКТИК ФАОЛИЯТ 111

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

16. СУЛАЙМАНОВ Одилжон Раббимович

СУДЬЯЛАРНИНГ ХОЛИСЛИГИ ДЕМОКРАТИЯ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИНИ
ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ МЕЗОНИ..... 115

17. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович, БАРАТОВА Дилноза Одилжон қизи

МЕҲНАТКАШ-МИГРАНТ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ МИГРАЦИЯ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ
ЎЗИГА ХОС СУБЪЕКТЛАРИ СИФАТИДАГИ МАҚОМИ..... 125

18. АЪЗАМХУЖАЕВ Умидхон Шавкат угли

МЕЖДУНАРОДНОЕ ДОГОВОРНО-ПРАВОВОЕ РАЗВИТИЕ ТРАНСПОРТНОЙ СЕТИ
ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ..... 134

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

САИДБЕКОВ Бобурбек Рустамбекович

Адлия вазирлиги бўлим бошлиғи

E-mail: b.saidbekov@adliya.uz

ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИДА ХУСУСИЙ МУЛК МУҲОФАЗАСИ ВА ХАБЕАС КОРПУС ИНСТИТУТИ ДОИРАСИДА МУЛКИЙ ҲУҚУҚЛАРНИ ҲИМОЯЛАШ МАСАЛАЛАРИ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): САИДБЕКОВ Б.Р.

Жиноят қонунчилигида хусусий мулк муҳофазаси ва Habeas корпус институти доирасида мулкий ҳуқуқларни ҳимоялаш масалалари // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 5 (2022) Б. 90-96.

 5 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2022-5-11>

АННОТАЦИЯ

Эркинлик билан биргаликда хусусий мулкка эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва тасарруф этиш инсоннинг энг фундаментал ҳуқуқларидан бири саналади. Ушбу нуқтаи назардан хусусий мулк муҳофазаси давлат олдида турган энг муҳим ва кечиктириб бўлмайдиган вазифаларидан бири. Мақолада хусусий мулк ҳуқуқини бузганлик учун жиноий ва маъмурий жавобгарлик масалалари, зарурий мудофаа институти доирасида мулкий ҳуқуқларни ҳимоялаш ҳамда Habeas корпус институти элементи сифатида мол-мулкни хатлаш тўғрисидаги қарорларни судда кўриб чиқиш тартиби муҳокама қилинади.

Калит сўзлар: хусусий мулк, зарурий мудофаа, жиноий ва маъмурий жавобгарлик, табиий ҳуқуқлар, Habeas корпус, суд тизими, мол-мулкни хатлаш, дахлсизлик.

САИДБЕКОВ Бобурбек Рустамбекович

Начальник отдела Министерство юстиции

E-mail: b.saidbekov@adliya.uz

ЗАЩИТА ЧАСТНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ И ЗАЩИТА ПРАВ СОБСТВЕННОСТИ В РАМКАХ ИНСТИТУТА ХАБЕАС КОРПУС

АННОТАЦИЯ

Наряду со свободой владения, пользования и распоряжения частной

собственностью является одним из фундаментальных прав человека. С этой точки зрения защита частной собственности является одной из важнейших и актуальных задач, стоящих перед государством. В статье рассматриваются вопросы уголовной и административной ответственности за нарушение права частной собственности, защиты прав собственности в рамках института необходимой обороны, а также порядка судебного пересмотра решений об аресте имущества как элемента института habeas corpus.

Ключевые слова: частная собственность, необходимая оборона, уголовная и административная ответственность, естественные права, Habeas corpus, судебная система, арест имущества, неприкосновенность.

SAIDBEKOV Boburbek

Head of Department of the Ministry of Justice

E-mail: b.saidbekov@adliya.uz

PROTECTION OF PRIVATE PROPERTY IN CRIMINAL LAW AND DEFENCE OF PROPERTY RIGHTS IN THE FRAMEWORK OF THE HABEAS CORPUS INSTITUTE

ANNOTATION

Along with freedom, possession, use and disposal of private property is one of the fundamental human rights. From this point of view, the protection of private property is one of the most important and urgent tasks facing the state. The article deals with the issues of criminal and administrative liability for violation of the right to private property, protection of property rights within the framework of the institution of necessary defense, as well as the procedure for judicial review of decisions on the seizure of property as an element of the habeas corpus institution.

Keywords: private property, necessary defense, criminal and administrative liability, natural rights, habeas corpus, judicial system, seizure of property, inviolability.

Давлат ва ҳокимият пайдо бўлиши тўғрисида энг асосий назариялардан бири **“Ижтимоий шартнома назарияси”** ҳисобланади. Ижтимоий шартнома шуни назарда тутадиги, одамлар ўз суверен ҳуқуқларидан давлат фойдасига воз кечишади, бунинг эвазига эса улар ўз ҳуқуқ ва манфаатларини, унинг воситачилигида амалга оширади. Ижтимоий шартноманинг батафсил назариясини баён қилган биринчи файласуф **Томас Гоббс** (1588-1679) саналади. Гоббснинг фикрича, инсонларнинг **“табiiй ҳолат”**даги ҳаёти “ёлғиз, йўқсил, ёқимсиз, шафқатсиз ва қисқа”. Бу шахсий манфаат, ҳуқуқ ва келишув мавжуд бўлмаган, жамият ривожига тўсқинлик қиладиган ҳолат эди. Бунда ҳаёт анархик (бошбошдоқ) – назоратдан ва суверенитетдан холи бўлган. Бундай ҳолатда одамлар сиёсатдан ташқарида ва ғайриижтимоий бўлган. Бу эса ижтимоий шартноманинг пайдо бўлишида замин ҳозирлади. Гоббс ижтимоий шартнома тузилишидан кўзланган асосий мақсад сифатида хавфсизликни кўрсатади [1]. Яъни кишилар хавфсизлик эвазига ўз эркини давлат ихтиёрига топширади. Ўз навбатида, давлат инсонларнинг “табiiй ҳуқуқлар”ини руёбга чиқариш учун ҳам керак эди [2].

XVII асрнинг бошига келиб, **Гуго Гроций** (1583-1645) кишиларнинг **“табiiй ҳуқуқлар”**и тўғрисидаги замонавий ғояни илм-фанга киритди. Гроцкийнинг таъкидлашича, ҳар бир инсоннинг **табiiй ҳуқуқи, ўзини-ўзи сақлаш ҳуқуқи** мавжуд. Гроций жамиятнинг ахлоқий принципи учун оддий асосни, ҳар бир инсон қабул қилиши мумкин бўлган ўзига хос табiiй қонунни топишга интилган [3].

Унинг ғояларини ижтимоий шартнома концепцияси доирасида **Жон Локк** (1632-

1704) янада такомиллаштиради.

Жон Локк ва Гоббснинг ижтимоий шартнома назарияси тўғрисидаги қарашлари фарқ қилса-да, табиат ҳолатдаги одамлар осонгина бирлашиб, давлатни ташкил қилади, деган асосий ғоя сақланиб қолган. Локк Гоббсдан фарқли равишда табиат ҳолатидаги шахс ўз ҳаракатларида ахлоқий жиҳатдан унчалик чекланмаган, деб ҳисоблаган. Аммо одамлар бир-биридан қўрқиб яшашини тан олади. Локк шахслар у билан ягона давлатда яшаганларнинг ҳаёти, эркинлиги ва хусусий мулкка бўлган ҳуқуқларини ҳимоя қиладиган “**нейтрал суд тизими**”ни таъминловчи давлат тузишга рози бўлади, деб ҳисоблар эди. Локкнинг фикрича, давлат кишиларга ижтимоий шартнома концепциясига асосан эркинлик ва **хусусий мулк дахлсизлигини кафолатлаши** лозим [4]. Шу маънода эркинлик билан биргаликда хусусий мулкка эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва тасарруф этиш инсоннинг фундаментал ҳуқуқларидан бири саналади. Ушбу нуқтаи назардан хусусий мулк муҳофазаси давлат олдида турган энг муҳим ва кечиктириб бўлмайдиган вазифаларидан бири бўлиб қолмоқда.

Хусусий мулк – жисмоний ёки юридик шахснинг ёхуд улар гуруҳининг мулк объектига нисбатан қонун билан қўриқланадиган ҳуқуқини назарда тутувчи мулк шакллари билан саналади. Табиий ҳуқуқлардан бири бўлган хусусий мулк ҳуқуқи жамиятнинг барча сиёсий-иқтисодий тузилишлари марказида турган. Жумладан, иқтисодий жиҳатдан **либерализм** хусусий мулкнинг дахлсизлиги, тижорат ва тадбиркорликнинг эркинлиги тамойилларини илгари суради. **Капитализм** хусусий мулкка асосланган ишлаб чиқариш ва тақсимотнинг иқтисодий тизими саналади. **Социализм**да эса хусусий мулк буткул инкор этилиб, социалистик мулк иккига – давлат шаклидаги ва кооператив-колхоз шаклига ажратилади. Шунга қарамасдан, давлат ва жамият бошқарувидаги барча назариялар қайсидир шаклда ва ҳажмда хусусий мулк дахлсизлиги билан боғлиқ қоидаларни ўрнатади.

Шу боисдан, хусусий мулк муҳофазаси барча давр ва давлатларнинг энг муҳим ҳамда мураккаб масалаларидан бири бўлиб келмоқда. Шу жумладан Ўзбекистонда ҳам хусусий мулк ҳуқуқи дахлсизлигини таъминлаш бўйича барча ҳуқуқий асослар ва механизмлар яратилган. Конституциямиз ва бошқа қонунчилик ҳужжатларимиз мулк дахлсизлигини кафолатлайди ва уни ҳар қандай тажовуздан ҳимоя қилади.

Шунга қарамасдан ҳуқуқий ва ижтимоий муносабатларни тартибга солувчи айрим қонунчилик ҳужжатларимиз ва улардаги эскирган қарашлар ёки ҳуқуқий бўшлиқлар хусусий мулк дахлсизлигини таъминлашни мураккаб жараёнга айлантиради. Шулар қаторида қуйидаги муаммоларни алоҳида кўрсатиб ўтиш мумкин:

Биринчидан, жиноят қонунчилигида мулкдор ўз мулкни ҳар қандай тажовуздан мустақил ҳимоя қилишга бўлган ҳуқуқи зарурий мудофаа институти доирасида аниқ ва қатъий ифодаланмаган. Ривожланган давлатлар, хусусан, **Франция, Германия, Хитойда** эса зарурий мудофаани юзага келтирадиган шартлардан бири сифатида мол-мулкка зарар етказилиши ёки нобуд қилиниш хавфининг мавжудлиги кўрсатилади. Шунингдек, **Сингапур** ва **Канада** қонунчилигида мол-мулкни ҳимоялашга бўлган ҳуқуқ алоҳида модда доирасида кўриб чиқилган бўлиб, ҳимояни амалга оширувчи шахс ўзининг эгалигидаги мол-мулкка ўғрилиқ, талончилик, бочқинчилик, баданга шикаст етказиш ёки бошқа турдаги жиноятни амалга ошириш мақсадида бошқалар томонидан кирилаётганлигини тахмин қилиш учун етарли асосга эга бўлса, бундай ҳаракатларни олдини олиш учун зарур ҳаракатлар доирасида мустақил ҳимоя қилиши мумкин.

Шу ўринда таъкидлаш лозимки, психологик жиҳатдан қараганда ҳам, **Зигмунд Фрейд** фикрига кўра, инсон руҳиятининг биринчи инстанцияси – Онгостини (ID) ташкил қилувчи майллардан бири сифатида овқат излаш инстинкти ва жинсий майл билан биргаликда ўзини ҳимоя қилишга интилиш инстинкти саналади [5]. Бунда ўзини ҳимоя қилиш ҳуқуқи нафақат инсоннинг ҳаёти ва соғлиги, балки унинг мол-мулкка ҳам тегишли.

Юқоридагиларга кўра, зарурий муҳофаа институти доирасида мол-мулкни мустақил ҳимоялашга бўлган ҳуқуқни алоҳида эътироф этилиши унинг дахлсизлигини таъминлаш учун мустаҳкам асос яратади.

Иккинчидан, кўчмас мулк дахлсизлигини маъмурий жавобгарлик ва жиноий-ҳуқуқий механизмлар билан муҳофазалаш фақатгина турар жой билан чекланган. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 45-моддасига асосан мансабдор бўлмаган шахс томонидан турар жойга унда истиқомат қилувчиларнинг хоҳиш-иродасига хилоф равишда ноқонуний тарзда кириш учун маъмурий жавобгарлик белгиланган. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 142-моддасида турар жойга унда яшовчиларнинг эркига хилоф равишда зўрлик ишлатиб ғайриқонуний бостириб кириш жиноий жавобгарликка сабаб бўлиши назарда тутилган.

Аммо ушбу моддаларда турар жойдан ташқари бошқа кўчмас мулк объектлари, шу жумладан ер участкаси инobatга олинмаган. Бундан ташқари, турар жойга бўлган дахлсизлик ҳуқуқининг бузилиши учун жиноий жавобгарлик фақатгина мулкка зўрлик ишлатиб ғайриқонуний бостириб кирилгандагина вужудга келади. Бундай зўрликнинг йўқлиги жиноий жавобгарликни истисно этади.

Шу ўринда таъкидлаш лозимки, алоҳида норма билан муҳофазага олинмаганлигига қарамасдан Жиноят кодексининг қатор моддалари диспозициясида кўчмас мулк дахлсизлигининг бузилиши оғирлаштирувчи таркиб сифатида квалификация қилинади. Жумладан, Жиноят кодексининг 164, 166, 169-моддаларида уй-жойга, омборхона ёки бошқа биноларга ғайриқонуний равишда кирган ҳолда жиноят содир этганлик учун кучайтирилган жавобгарлик назарда тутилган.

Миллий жиноят қонунчилигимиз хорижий давлатлар қонунчилиги билан таққосланадиган бўлса, фарқли манзара кўзга ташланади. **Швеция** Жиноят кодексига асосан бошқа шахснинг турар жойига, хоҳ у хона, хоҳ уй, хоҳ ҳовли, хоҳ кема бўладими, қонунга хилоф равишда кирган ёки эгаллаган шахс турар жойдаги осойишталикни бузганлик учун жаримага тортилади [6]. Бунда зўрлик ишлатилиши диспозициянинг мажбурий шарти эмас. **Германия** жиноят қонунчилигига асосан квартирага, корхона биноларига ёки бошқа шахснинг мулкига ёки жамоат хизматлари ёки транспорт учун мўлжалланган ёпиқ биноларга қонунга хилоф равишда кириш ёки рухсатсиз бундай биноларда қолиш ва ундан чиқмаслик бир йилгача озодликдан маҳрум қилиш ёки жарима билан жазоланади [7].

Швециядан ташқари, Франция, Украина, Россия, Арманистон, Озарбайжон, Грузия, Қозоғистон, Қирғизистон, Хитой, Япония сингари давлатлари жиноят қонунчилиги кўчмас мулкка қонунсиз кириш, уни эгаллаб олишни турар жой, корхона ва жамоат бинолари доирасида муҳофаза қилса, **АҚШ, Канада, Финландия** ва **Сингапур** сингари давлатлар қонунчилигида турар – нотурар жой ёки ер участкаси эканлигидан қатъий назар жиноий равишда бостириб кириш учун жиноий жавобгарликни назарда туттади.

Мисол учун, **Сингапур** Жиноят кодексига кўра, жиноят содир этиш, қўрқитиш, ҳақоратлаш, безовта қилиш ниятида бошқа шахснинг мулкига ноқонуний кириш, агар жиноий нияти вужудга келганда ўша ерда бўлса, ундан чиқиб кетмаслик кўчмас мулк дахлсизлигига нисбатан жиноий тажовуз деб топилади [8]. **Канада** жиноят қонунчилигига асосан, жиноий қилмиш содир этиш ниятида исталган жойга бостириб кириш, жиноятнинг тугалланиши ёки тугалланмаслигидан қатъий назар кўчмас мулкка жиноий равишда кириш учун жавобгарликка тортилади [9].

Учинчидан, жиноят-процессуал қонунчилигида айбланувчи, судланувчи ва фуқаровий жавобгарга тегишли мол-мулкни хатлаш билан боғлиқ қоидалар хусусий мулк дахлсизлиги борасидаги замонавий тенденциялардан ортда қолмоқда.

Хусусан, амалдаги қонунчиликка кўра жиноят иши доирасида мол-мулкни **хатлаб қўйиш** (“арест”) **учун суриштирувчи ёки терговчининг қарори етарли** ҳисобланади [10].

Адлия вазирлиги маълумотларига кўра, сўнгги **2,5 йилга** (01.01.2020 – 30.06.2022 йй.) назар ташлайдиган бўлсак, гумон қилинувчи, айбланувчи ва фуқаровий жавобгарларга тегишли **1,5 трлн сўмлик 5 144 та мол-мулк** судгача бўлган босқичда **хатлаб қўйилган**. Шундан **516 млрд сўмлик 525 та мол-мулк** ҳозирга қадар **хатловда турибди**.

Ўз навбатида, мазкур тартиб жинойт процессида гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи ва фуқаровий жавобгар мол-мулкнинг дахлсизлигини етарли даражада кафолатламайди.

Ушбу ваколатнинг суриштирувчи ёки терговчига берилиши уларнинг дискрециясини кенгайтиради ва айрим ҳолатларда коррупциявий ҳолатларни келтириб чиқариши мумкин. Мисол учун, мазкур ваколат терговни амалга ошираётган шахсга жинойт иши доирасида етказилган зарар миқдоридан қиймати юқори бўлган мол-мулкни хатлаш ёки моддий манфаатдорлик эвазига хатланиши лозим бўлган мулкларни яширишга имкон яратиб беради.

Гумон қилинувчи ва айбланувчининг банк ҳисоб варақаларини хатланиши эса ушбу шахсларни эркин даромад олиш ва уни тасарруф этиш имкониятларини чеклайди. Бу эса мулккий зарарнинг гумон қилинувчи, айбланувчига боғлиқ бўлмаган ҳолатда бартараф этиб бўлмаслиги туфайли уларга нисбатан рағбатлантирувчи нормаларнинг (етказилган зарар қопланганлиги учун жиноий жавобгарликдан, жазодан озод қилиш) қўлланилмаслигига олиб келади.

Хорижий тажрибага назар ташлайдиган бўлсак, жинойт процессида хусусий мулк дахлсизлиги билан боғлиқ масалалар **“Хабеас корпус”** (Habeas Corpus Act) институти доирасида тартибга солинган. Мазкур институт Англия миллий ҳуқуқ тизими элементи сифатида пайдо бўлган, сўнгра англо-саксон ҳуқуқий оиласининг бошқа мамлакатларига ҳам кириб борган. Ҳозирги кунда мазкур институт дунёнинг ҳамма қисмларида, энг аввало, англо-саксон ҳуқуқ тизимида ва Латин Америкаси мамлакатларида эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқининг конституциявий кафолати сифатида кенг тарқалган.

“Хабеас корпус” **инглиз жинойт-процессуал ҳуқуқи институти** бўлиб, шахс дахлсизлиги принципи билан чамбарчас боғлиқ саналади. Унга асосан жиноий таъқибга учраган **ҳар бир шахснинг адолатли суд муҳокамасига бўлган ҳуқуқи** кафолатланади. Бу атама 1679 йил 26 май куни Британия парламенти томонидан қабул қилинган ҳужжат – “Habeas Corpus Act” номидан олинган.

“Хабеас корпус” институтида асосий эътибор инсон ҳуқуқларини **суд орқали ҳимоя қилишга** қаратилади. Унда нафақат, шахсий дахлсизлик ҳуқуқи, шу билан биргаликда, хусусий мулк дахлсизлигини таъминлаш билан боғлиқ бир қатор нормалар ўрин эгаллаган. Жумладан, гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи ва фуқаровий жавобгарнинг **мол-мулкни хатлаш билан боғлиқ қарорлар судда кўриб чиқилиши лозим**. Яъни бунда шахсни қамоққа олишга, санкция бериш сингари, унинг мулкни хатлаб қўйиш ҳам судлар ваколатига берилган [11]. Халқаро тажрибага назар ташлайдиган бўлсак, англо-саксон ҳуқуқ тизимининг мазкур элементи романо-герман (қитъа) ҳуқуқий оиласи мамлакатлари миллий қонунчилигида ҳам ўз ифодасини топган.

Шу жумладан, **Германия** жинойт-процессуал қонунчилигига кўра кечиктириб бўлмайдиган ҳоллардан ташқари барча ҳолатда мол-мулкни хатлаш тўғрисида қарор чиқаришга фақатгина суд ваколатли саналади. **Франция** қонунчилигига асосан гумон қилинувчининг, айбланувчининг ёки уларнинг қилмишлари учун қонуний жавобгар бўлган шахслар мулкни хатлаш тўғрисидаги қарор терговни амалга оширувчи шахсларнинг илтимосномасига кўра суд томонидан чиқарилади [12]. Аналогик нормалар романо-герман (қитъа) ҳуқуқий оиласининг бошқа мамлакатлари, шу жумладан, собиқ Иттифоқ давлатлари – **Қозоғистон, Грузия, Озарбайжон** ва бошқа бир қатор давлатлар жинойт-процессуал қонунчилигида ўз ифодасини топган. Хусусан, **Қозоғистон** жинойт-процессуал қонунчилигига кўра мулкни хатлаш

зарурати туғилганда дастлабки терговни амалга оширувчи шахс гумон қилинувчининг ёки уларнинг қилмишлари учун қонуний жавобгар бўлган шахсларнинг мол-мулкни хатлаш тўғрисида судга ариза бериш тўғрисида қарор чиқаради [13]. Бунда мулкни хатлашга санкция бериш ҳуқуқи судьяга тегишли ҳисобланади. Бугунги кунда ушбу ҳужжат дунёнинг ҳамма қисмларида, энг аввало, англо-саксон ҳуқуқ тизимида ва Лотин Америкаси мамлакатларида эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқининг конституциявий кафолати сифатида кенг тарқалган.

Мазкур ўринда шуни таъкидлаш лозимки, 2022 йилнинг 24 августида Ўзбекистон Республикаси Президентининг хусусий мулк дахлсизлигини таъминлашга қаратилган “**Мулк ҳуқуқининг дахлсизлигини ишончли ҳимоя қилиш, мулкий муносабатларга асоссиз аралашувга йўл қўймаслик, хусусий мулкнинг капиталлашув даражасини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида**”ги ПФ–198-сон Фармони қабул қилинди. Фармон билан юқорида келтирилган муаммолар ва хусусий мулк ҳуқуқининг ишончли ҳимоясини таъминлашда тўсқинлик қилаётган бошқа тизимли камчиликларни бартараф этишга қаратилган бир қатор янги тартиб ва қоидалар белгиланди.

Жумладан, зарурий муҳофаа институти доирасида мулк дахлсизлиги кучайтирилди. Янги тартибларга кўра, мулкдор ёки унинг вакили ўз мулкни ҳар қандай тажовуздан ҳуқуқни бузишга мутаносиб равишда ва ҳуқуқ бузилишининг олдини олиш учун зарур ҳаракатлар доирасида ўзи ҳимоя қилиш ҳуқуқига эга бўлади. Бунда кўчар мулк ўзбошимчалик билан олиб қўйилганда мулкдор таъқиб қилиш орқали уни қайтариб олиши, кўчмас мулкка нисбатан эса унга ўзбошимчалик билан кирган ёки эгаллаб олган шахсни чиқариб юбориш орқали эгаллигини тиклаши мумкин.

Шунингдек, хусусий мулк объекти ва у жойлашган ҳудудга мулкдорнинг руҳсатсиз кириш, бу ҳақда учинчи шахсларга кўрсатма бериш жиноий жавобгарликка тортишгача бўлган чоралар қўлланилишига асос бўлиши белгиланди.

Бундан ташқари, эндиликда жиноят қонунчилигимизда “Хабеас корпус” институти механизмлари кенгайтирилиб, суриштирувчи ва терговчининг гумон қилинувчи, айбланувчининг мол-мулкни хатлаш билан боғлиқ қарорларини судда кўриб чиқиш тартиби жорий қилинади [14].

Хулоса сифатида айтганда, эркинлик билан биргаликда хусусий мулкка эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва тасарруф этиш инсоннинг энг фундаментал ҳуқуқларидан бири саналади. Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигимизда мазкур ҳуқуқларнинг муҳофазани кучайтирилиши ҳамда “Хабеас корпус” институти механизмларини кенг жорий қилиниши давлатнинг хусусий мулк дахлсизлигини таъминлашга қаратилган муҳим ва кечиктириб бўлмайдиган вазифаларини амалда рўёбга чиқаришга хизмат қилади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Thomas Hobbes. “Leviathan; or the Matter, Form, and Power of a Commonwealth, Ecclesiastical and Civil”, 1651. URL: <https://www.britannica.com/topic/Leviathan-by-Hobbes>
2. Celeste Friend. “Social Contract Theory”. Internet Encyclopedia of Philosophy, 2019.
3. Hugo Grotius, De jure belli ac pacis [On the Law of War and Peace]. 1625. URL: <https://www.britannica.com/topic/On-the-Law-of-War-and-Peace>
4. John Locke. Two Treatises of Government, 1689. URL: <https://scholar.harvard.edu/files/armitage/files/armitage-locke.pdf>
5. Зигмунд Фрейд, Введение в психоанализ. URL: <https://www.litres.ru/zigmund-freyd/vvedenie-v-psihoanaliz/chitat-onlayn/>
6. Уголовный кодекс Швеции. URL: http://www.sweden4rus.nu/rus/info/juridisk/ugolovnyj_kodeks_shvecii
7. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия –

Strafprozessordnung (StPO). URL: <https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/6039/file/sdrs02.pdf>

8. Уголовный кодекс Сингапур. URL: https://sso.agc.gov.sg/act/pc1871?Provids=P44A-P4_104-#P44A-P4_104-

9. Уголовный кодекс Канады. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-5.html#h-115853>

10. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси, Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1995 й., 2-сон. URL: <https://lex.uz/acts/111460>

11. Hurd R. A Treatise on the Right of personal liberty and on the writ of Habeas Corpus and the Practice connected with it. — Albany, 1876. IPR valuation checklist. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/385848/Intellectual_Property_Right_valuation_checklist.pdf

12. Уголовно-процессуальный кодекс Франции. URL: <https://constitutionallaw.ru/?p=910>

13. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V (10.01.2022 г.). URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575852#sub_id=0

14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 24.08.2022 йилдаги ПФ-198-сон. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 25.08.2022 й., 06/22/198/0770-сон. URL: <https://lex.uz/docs/6171343>